

antager, att U 642 är ristad av Fot — om U 691 uttalar han sig icke i detta sammanhang —, och han påpekar särskilt likheten i vissa ornamentala detaljer (»ormstjärtens slut») mellan U 642 och den av Fot med säkerhet ristade U 267. Att det finnes ett samband med Fots ristningar, torde vara obestriddt. Och dock tala de här påpekade, för U 641 och 642 gemensamma dragen knappast för att det är mästaren själv, som har utfört dessa ristningar. Ett kors av samma typ som på U 641 och 642 förekommer visserligen hos Fot (se U 464, 330), men även hos andra (t. ex. U 17, 190), och det är icke den hos Fot vanliga korsformen.

643. Ekilla bro, Yttergrans sn. Nu vid Ekolsund, Husby-Sjutolfts sn.

Pl. 19.

Litteratur: B 332, L 45, D 1: 45. J. Bureus, Runakänslanäs lärspan (1599), Fa 6 s. 58 n:r 77 (Bureus' egen uppteckning), s. 182 n:r 85 (Rhezelius), Fa 10: 2 n:r 61 e, Fa 5 n:r 150, Fa 1 s. 37; M. Aschaneus, Fb 18 s. 205; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 221; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 457; R. Dybeck, Svenska runrunkunder 2 (1857), s. 24; UFT h. 1 (1871), s. 27; O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 47 f.; Runorna (1933), s. 219; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 81.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (i Fa 10: 2), kopparstick (Ff 6 n:r 65; Aschaneus, teckning (i Fb 18); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 332); Dybeck a. a.

Runstenen står på högra (norra) sidan om infartsvägen österifrån till Ekolsunds park, mitt emot U 642. Den är liksom denna omkring 1820 hitflyttad från Ekilla bro i Yttergrans socken.

Enligt de äldsta uppgifterna från 1600-talet funnos de båda runstenarna U 642 och U 643 omedelbart bredvid varandra vid Ekilla bro. U 643 betecknas som den ståndande, i motsats till U 642 som var lutande. De äldre uppgifterna om stenens plats finnas samlade ovan under U 642. Dybeck tillägger beträffande U 643 (D 1: 45): »Jemnte föregående [d. v. s. U 642] och följande [d. v. s. U 644] har denne runsten förr stått vid Ekla bro, nära höjden, der torpet Eklalund (byggt på 1830-talet) är, men finnes nu vid Ekolsund.»

Blågrå, kornig granit. Höjd 2,27 m., bredd 1,33 m. Ristningens höjd 1,34 m., bredd 1,10 m. Ytan är mycket knottrig. Ristningen är mycket ojämn. Delvis djupt huggen och tydlig, delvis skadad genom vittring och bortfall av små stycken.

Inskrift:

× kulaifr × auk × kar × litu × raisa × stain × eftir × antuit × raupa × faður · sin ×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Gullæifr ok Karr letu ræisa stæin æftir Andvett rauða, faður sinn.

»Gullev och Kår läto resa stenen efter Andvätt röde, sin fader.»

Till läsningen: Sk framför 1 k är säkert, liksom också sk efter 51 n. 1 k är icke stunget; icke heller 2 u och 37 i. 10 k är skadat; övre delen av bst är borta. 12 a är skadat nedtill. Nedre hst i 13 r är borta; bst delvis skadad och otydlig. 28 e är säkert stunget. Namnet **antuit** × **raupa** är alldeles klart. Sk efter 48 r är litet och grunt, något osäkert.

Bureus (Fa 10: 2 och Fa 6): 28 a. F. ö. är Bureus' läsning fullkomligt riktig. På runtavlan 1599 står 28—38 **ekti** · **rantuit**; uppenbarligen endast ett par tryckfel. — Rhezelius (Fa 6): 11—13 **gal**, 28 a. 13 r var tydligen skadat redan på 1600-talet, liksom nu (vilket icke antydes på träsnittet B 332). — Aschaneus (Fb 18): 11—13 **gal**, 28 e. — Hadorph och Leitz (B 332): Intet sk framför 1 k och efter 51 n. Icke heller efter 48 r. Sk efter 7 r, 10 k och 43 a tecknas · (i st. f. ×). 28 i. — Dybeck: Intet sk framför 1 k och efter 48 r. Sk efter 7 r, 10 k och 43 a tecknas · (i st. f. ×). 28 i.

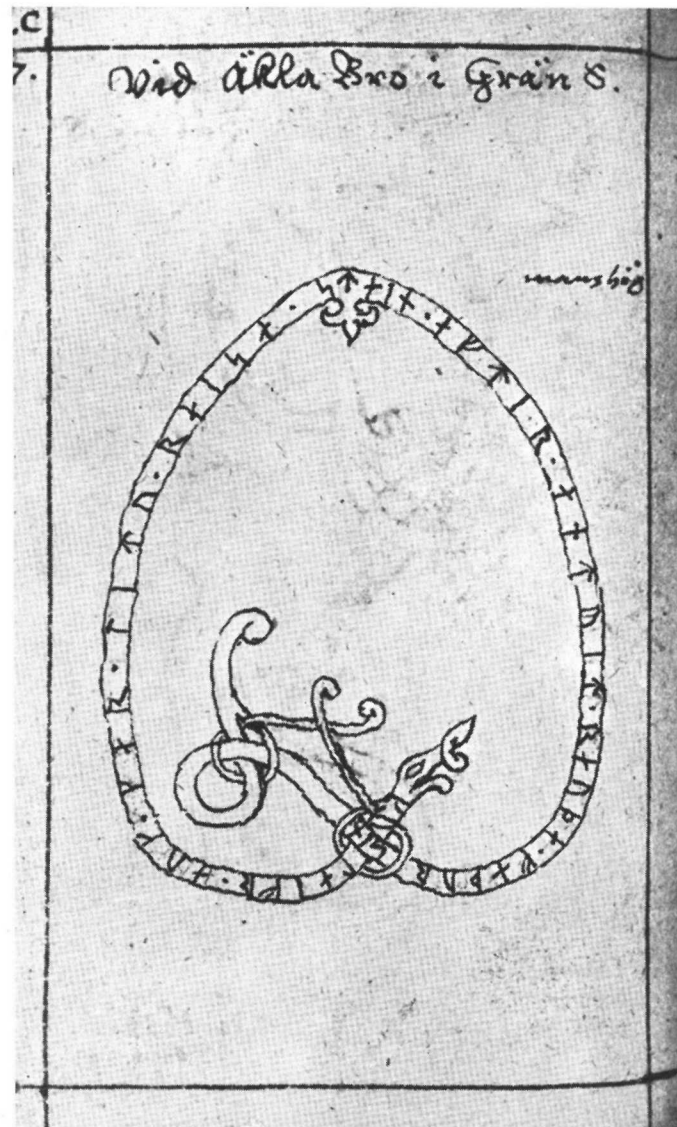

Fig. 43. U 643. Ekilla bro, Yttergrans sn. Efter teckning av Bureus.

Mansnamnet *Gulleifr* är tämligen vanligt i inskrifterna. — Namnet *Kärr* förekommer även på U 644 och U 654, där det avser en medlem av samma släkt. F. ö. äro endast ett par fall kända från runinskrifterna: L 729 Urlunda, Tillinge sn och Sö 128. Något säkert exempel är icke känt ur medeltida urkunder (Lundgren-Brate). Från Norge och Island är namnet *Kärr* väl styrkt. En sidoform är *Kári*, varom se Sö 217. — Om namnet *Andvettr* se Sö 266.

O. v. Friesen (*Upplands runstenar*, s. 47 f.) har framhållit, att Andvätt röde, över vilken stenen U 643 är rest, måste vara samme man som nämnes först i inskrifterna U 644 och U 654 bland de bröder som resa dessa stenar över sin fader Gullev. Andvätt rödes båda söner Gullev och Kär ha blivit uppkallade, den ene efter sin farfader, den andre efter en farbroder. »Gulleif den yngre bör vara född efter det farfaderns död blifvit känd i hemmet; eljest torde han ej enligt dåtida namnskick ha erhållit farfaderns namn. Namngifningen stod nämligen vid denna tid i förbindelse med själavandringstron, och man ansåg sig genom upptagande af en affiden per-

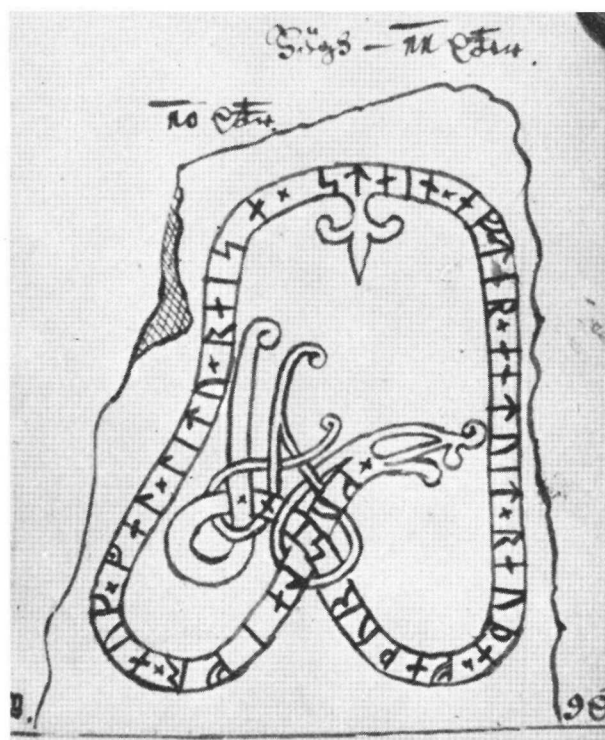

Fig. 44. U 643. Ekilla bro, Yttergrans sn. Efter teckning av Bureus.

sons namn åt den uppkallade förvärfva den afidnes andliga egenskaper. Gulleif den yngre kan sålunda icke vara född före omkr. 1042. Då han som myndig man i förening med sin efter farbrodern uppkallade broder Kar reser en vård åt sin fader Andvit den röde, måste minst ungefär 20 år ha förflutit efter det Varpsunds- och Ekilabrostenarna [U 654 och U 644] restes. Vi befinna oss alltså åtminstone vid tiden omkr. 1065. Det är lika möjligt, att den yngre Ekilabrostenen [U 643] är ett eller annat decennium senare.»

v. Friesens datering förefaller vara ofrånkomlig, och den är synnerligen viktig. U 643 bör vara minst 20, snarare 30 år yngre än U 644 och 654. Om dessa båda Ingvar-stenar med stor sannolikhet kunna förläggas till omkring 1045, skulle U 643 ha blivit ristad tidigast omkring 1065, snarare fem eller tio år senare.

Såväl v. Friesen som Brate anser, att U 643 är ristad av runmästaren Fot. Brate hänvisar särskilt till likheten i ornamentik med den av Fot signerade B 410, L 204 Danmarks kyrka. Det skall ingalunda bestridas, att det är mycket som erinrar om Fot, både i ornamentik och i runornas utseende. I all synnerhet är detta fallet, när man går efter avbildningar. Om man står inför originalet självt, blir intrycket i viss mån ett annat, och man känner sig åtminstone tveksam. Linjerna äro icke så jämna och mjuka, som annars alltid är fallet hos Fot. Till någon del kan detta bero på stenyttans ojämnhet. Fot brukar sällan nöja sig med annat än en mycket väl preparerad, alldeles slät yta. Kanske har han här av någon anledning måst avstå från dessa anspråk. Men därtill kommer, att själva huggningstekniken tycks vara en helt annan än man vanligen möter hos Fot. Ristaren av U 643 har använt ett skarpt och spetsigt huggjärn, och han har icke åstadkommit den jämna, i botten rundade linje, som är så utmärkande för Fot. Mönstret är Fots, och runorna äro Fots, men utförande är snarast en annans. Man skulle vilja sammanfatta omdömet så: icke Fot själv, men en lärjunge till Fot.

För den viktiga dateringsfrågan av Fots verksamhet spelar detta knappast någon större roll. Det är knappast troligt, att Fots mönster ha kopierats så noggrant långt tid efter hans bortgång. Och det sannolikaste är kanhända, att Fot själv har ritat upp mönstret på stenen men låtit någon annan utföra arbetet.

644. Ekillå bro, Yttergrans sn.

Pl. 20.

Litteratur: B 334, L 47, D 1: 46. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 222, Åttartal (1725), s. 23; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 183; N. R. Broeman, Dagbok 1760, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 91; R. Dybeck, Brev till Riksantikvarien ^{10/7} och ^{10/8} 1860 (ATA), Reseberättelse 1860, 1867 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 27, h. 5 (1876), s. 86; O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 109; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 68; O. v. Friesen, Anteckningar 1903 (UUB), Upplands runstenar (1913), s. 16, 46 f., Runorna (1933), s. 215; E. Olson i Yngvars saga víðforla (1912), s. 53; E. Wessén, Om Ingvar den vittfarne (i: Södermanlands Fornminnesförenings Årsskrift 1937), s. 15.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, i Peringskiölds Åttartal 1725 och i B 334); Dybeck a. a.; v. Friesen foto (i: Runorna, 1933, s. 216).

Runstenen står i nordöstra kanten av en liten höjd med gravkullar och en mäktig bauta-sten, 50 m. NNÖ om torpet Ekalund (äldre Eklalund), 35 m. SSV om gamla Ekillå bro, 90 m. SV om nya landsvägsbron. Landsvägen har tidigare gått nära förbi den plats, där stenen är rest. Numera är stenen icke synlig från vägen.

I motsats till de båda andra runstenarna vid Ekillå bro, U 442 och U 643, var U 644 icke känd av Bureus och hans medhjälpare. Den omtalas första gången i *Ransakningarna* och låg då under bron (se ovan U 642). Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Ekla broo under broon. Håbo härad, Yttergrans sochn», och över sidan står: »Än en steen liggiandes under broon» (B 334: »Ekala bro», L 47: »Under Ekala bro»). Icke förty har ristningen tydligen varit i sin helhet synlig och kunnat undersökas och avbildas av Hadorph och hans medhjälpare.

Dybeck meddelar i *Sveriges runurkunder* (1861): »Ekala bro har förr varit två famnar i vester från den nuvarande. Låga lemningar af brofåsten finnas der ännu. De äro ofta under vattnet. På det sydliga låg denne runsten till sist förflutne sommar, då han med stor möda och kostnad fördes från ån omkring sexton famnar upp till högarne å den förr nämnde höjden, hvarå torpet Ekalund är. Han restes der.» Om detta arbete berättar Dybeck ytterligare i brev till Riksantikvarien ^{10/8} 1860: »Jag hade i söndags eftermiddag sex man samlade för att upphemta och resa runstenen, som ligger i Ekala qvarnå (B 334, L 47); men de förmådde icke röra honom. Rättaren vid Vi herrgård sade sig vilja någon dag medelst 10 man och 3 par oxar uppforsla och resa stenen, och fordrade därför 18 Rd Rmt. Jag kunde för tillfället icke ingå på förslaget, utan hänskjuter äfven detta till Herr Riksantikvarien.» Och i reseberättelsen för 1860: »Runristade stenen å Ekala gamla brokista (B 334, L 47), hvilken sten länge lidit af vattusköljningar och isar, uppdrogs ur vattubrynet och fördes öfver ett åkerland upp till de åttehögar, som äro vid Eklalund, omkring femton famnar från bron. Han restes der. En närboende högre militär av-slog min framställning om nödigt biträde mot behörig ersättning till stenens flyttning; två bönder, nämndemannen Jan Jansson i Ekla och E. Skogsberg i Brunna, länte dertill villigt både sig och tolf sine arbetare.» Enligt beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865) stod stenen »på en liten kulle mellan torpet Ekillalund och Ekillå å». — Stenen, som under senare år stått starkt bakåtlutande, blev år 1943 ånyo rest på samma plats som förut.

Vackert granitblock av ljus färg, med jämn yta. Höjd 2,20 m., bredd (över korsmitten) 1,24 m. Ristningens höjd 1,37 m., bredd 1,06 m. Ristningen är hårt sliten och grund, särskilt vid inskriftens början. I stort sett är den dock väl bevarad och tillräckligt tydlig.